

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 128 2007

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2008 och för recensioner 1 september 2008.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367-8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-25-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2007

Olssons tanke. Och själv är han sensitiv för dessa, och går in i dem, för att för ett ögonblick ”få tala ett språk” där betydelseerna inte har koagulerat (s 227). Men han för resonemang som ”inte är tvingande icke-biografiska”, skriver Sigrid Ekblad (samma sida). Det låter nästan som om vi är inne i en juridisk utredning. Ulf Olsson har väl inte utslutit möjligheten att biografiska inslag kan användas, när man väl har flyttat huvudintresset från författarens liv (”dokumentärromanen”, som Ulf Boëthius har talat om) till Texten (fattad i Roland Barthes mening, inte som en nykritisk struktur, utan som en i mötet med läsaren starkt produktiv semiotisk massa, eller som en reservoar av intensitet, som läsaren kan ta i bruk).

För min del ter det sig alltså inte så härresande paradoxalt att Ulf Olsson hänvisar till Strindbergs bibliotek, trots att han inte främst är biografiskt orienterad (s 235ff). Är det inte möjligt att utan större motsägelser hålla med om de påståenden som kan läsas ut ur Ulf Olsson formuleringar här och som utgör tre olika föreställningar om författaren? (1) En föreställd författare – som är en funktion av texten – som inte är identisk med den verkliga författaren. (2) En författare som agerar med i varumarknadens logik; men som samtidigt protesterar mot den (tematiskt, t. ex. i *Röda rummet*; textligt, med den s k allegoriserande intentionen, som i *I havsbandet*). (3) Författaren som bokägare; en som sökare bland idéer och författare.

Jag har egentligen inga problem med fortsättningen hos Olsson heller, som går ut på att Strindbergs problem med att skriva färdigt romanen inte har att göra med akuta skrivsvårigheter, som man tidigare hävdar, utan på grund av textens karaktär (själva spetsformuleringen finns på s 238). Det är väl inte någon alltför långsökt tanke. Så kan det väl t. ex. gå till när man skriver en avhandling? Projektets komplexitet, texten själv kan väl t. ex. bli för vidlyftig!

Till sist början man tvivla på om det verkligen går att tala om namngivna författare på ett logiskt konsistent sätt. På s 254 kan man läsa om en konflikt ”mellan litteraturforskare att å ena sidan inte betona författarens funktion när man analyserar litterära texter och att å andra sidan inte låta författaren få rollen av passiv förmedlare av material, till exempel samhällsstrukturer, uppfattningar om ras och kön med mera.” Det är rätt subtilt. . . Men sen fortsätter det. ”Olsson blir ett exempel på en blandform mellan första och andra kategorin.”

Vad syftar ”Olsson” på här? Den empiriske Olsson? Den Olsson som vi lärt känna via hans bok? Eller Olsson som bokägare? Vem eller vad är det som är en ”blandform”? Namnets pragmatik blir faktiskt, trots de ingående resonemangen om författarargumentationen, underbelyst.

Men det får också, till sist, bli ett mått på avhandlingens obestridliga kvaliteter, att man inte vill sluta att diskutera med dess författare. Det är uppenbart att Sigrid Ekblad har skrivit en ambitiös, skarpsinnig och ofta provocerande avhandling om ett problemområde som har förgreningar långt in i det mesta av det vi som litteraturforskare arbetar med. Det gör den till en avhandling som i högsta grad är användbar: den sätter igång sin läsare.

Per Erik Ljung

Gundel Söderholm, *Svea. En litterär kalender 1844–1907* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 52). Uppsala 2007.

”Den ädla och högsinnade Svenska Nationen egna detta försök till en folkläsnings”, står det på ett av titelbladen till första årgången av *Svea. Folkkalender julen* 1844. Albert Bonniers *Svea* blev 1800-talets mest långlivade och framgångsrika kalenderprojekt i Sverige. Den svenska nationen skulle föräras *Svea* julkalender under 64 år från 1844 till 1907, med årgång 1845–1908. I kalendern medverkade författare som Victor Rydberg, Zacharias Topelius, August Strindberg, Victoria Benedictsson, Gustaf Fröding, Verner von Heidenstam, Selma Lagerlöf och Hjalmar Söderberg. Därtill fanns bland medarbetarna bildkonstnärer som Gustaf Cederström, Julius Kronberg, Richard Bergh och Carl Larsson samt kulturpersonligheter som Ellen Key, Georg Nordensvan och Karl Warburg.

Trots att *Svea* under hela senare hälften av 1800-talet och en bit in på 1900-talet fungerade som en mötesplats för sin samtids litterära och kulturella etablissemang har kalenderns 64 årgångar fram till nu förblivit ett outforskat material. Det är denna litterära folkkalender som är föremål för Gundel Söderholms avhandling *Svea. En litterär kalender 1844–1907*. Syftet med Söderholms studie är dels att undersöka kalendern förlagshistoriskt, dels att analysera *Sveas* innehåll. I den förlagshis-

toriska delen beskrivs dels kalenderns förutsättningar och mottagande på den litterära marknaden, dels honorar, priser, upplagor och spridning. I undersökningen av kalenderns innehåll och roll som litterärt forum försöker Söderholm urskilja vilken bild av verkligheten kalendern förmedlade till sin publik. Hon utgår här från hur kalenderns nationalistiska värderingar kommer till uttryck och koncentrerar sig på två huvudtemata för att belysa detta: historicism och modernitet/antimodernitet.

Söderholms avhandling är i hög grad historiskt inriktad. Hon beskriver såväl 1800-talets nationella idéer som den moderna forskningen om komplexiteten i begrepp som nation och nationalitet. Därtill ger hon en bild av den politiska situationen under 1800-talet. Som hon framhåller präglades 1800-talet och åren när *Svea* utgavs inte bara av militära hotbilder, en begynnande industrialisering och en stor utvandring till Amerika. Under tiden skedde också en social omvandling, där gamla traditionella värden ifrågasattes vad gällde synen på klass, kön och samhällsstruktur. Hon visar exempelvis hur det moderna samhällets framväxt med en ökad industrialisering ledde till hembygdsromantik och ett intresse för den nationella särarten och den regionala folkkulturen.

Gundel Söderholms avhandling är en gedigen forskningsinsats med en imponerande historisk förankring och en noggrann redovisning av ett enormt textmaterial. Avhandlingen synliggör ett hittills förbigånget material i två bemärkelser. För det första är forskningen om svenska kalendrar relativt blygsam; förutom enskilda uppsatser eller artiklar finns egentligen bara två avhandlingar, Birgitta Svenssons *Den omplanterade svenskheten* (1994), som behandlar den svensk-amerikanska kalendern *Prärieblomman*, och Petra Söderlunds avhandling *Romantik och förnuft* (2000), som undersöker Atterboms *Poetisk kalender*. För det andra är Söderholms avhandling ett värdefullt bidrag till forskningen om svensk 1800-talslitteratur i den bemärkelsen att den synliggör vad som producerades under den tid som framstår som ett litterärt tomrum i svensk litteratur, alltså tiden mellan 1850 och det moderna genombrottet. Söderholms avhandling bekräftar att *Svea*, precis som kalenderlitteraturen i England, blomstrade när det förövrigt förefaller ha rått ett stillestånd på den inhemska litterära scenen. Därtill visar avhandlingen hur betydelsefull kalendern *Svea* var för spridningen av svensk skönlitteratur och

att flertalet av dåtidens författare medverkade i den. Vissa av dem, som Victor Rydberg, Per Hallström, Verner von Heidenstam, Selma Lagerlöf, August Strindberg och Hjalmar Söderberg, mer eller mindre debuterade här.

Som alltid när ett stort material ska undersökas blir det endast ett begränsat urval texter som kan ägnas en djupare analys. Söderholm redovisar exempelvis fördelningen mellan fack- och skönlitteratur utifrån ett urval årgångar med fem års mellanrum. Likaså väljer hon att beskriva uppläggningen av hela textinnehållet i endast tre enskilda årgångar av *Svea*: 1857, 1877 och 1897. Motiveringen till detta är att de anses vara "typiska för sin tid" (s. 81). Varför just dessa årgångar är typiska motiveras tyvärr inte närmare. Ett av skälen till urvalet kan vara att det är 20 år mellan kalendrarna och att de därmed ganska väl täcker hela perioden. Men hur hade resultatet blivit om Söderholm istället hade valt fyra årgångar, exempelvis 1847, 1867, 1887, 1907? Detta urval skulle ha täckt perioden ännu bättre och möjligt varit ännu mer representativt.

Vad gäller Söderholms redovisning av innehållet i de enskilda årgångarna finns inte mycket att anmärka på. Hon beskriver ingående utformningen av de tre behandlade årgångarna och fördelningen mellan olika typer av texter och illustrationer. Vad gäller årgång 1857 konstaterar hon att faktainnehållet dominerar; här finns bara två berättelser av Onkel Adam och sex dikter. Kalendern är, så som hon visar, systematiskt komponerad; t.ex. inleds 1857 års kalender med två dikter, därefter följer tre prosablock med en dikt emellan och så avslutas den med en dikt. Det enda hon inte nämner är att den, som flertalet andra årgångar, inleds med diverse kalenderuppgifter.

I vissa fall är dock Söderholm lite väl generaliserande i beskrivningen av innehållet i *Svea*. På s. 20 påstår hon exempelvis att materialet är helt svenskt men vid en granskning av första årgången 1845 finns två texter som inte är svenskproducerade: sagan "Hamlet", som anges vara hämtad från Saxo Grammaticus, och "Mästertjufven" med undertiteln "Norsk folksaga". Det ska dock i rättvisans namn nämnas att Söderholm längre fram i avhandlingen modifierar detta påstående, när hon påpekar att första årgången innehåller två nordiska sagor (s. 78f).

Söderholms avhandling behandlar inte bara ett stort källmaterial vad gäller primärmaterialet, *Sveas* 64 årgångar. Den åberopar också en impo-

nerande mängd tidigare forskning. Det är bara vid ett par enstaka tillfällen som jag möjligen saknar hänvisningar till vad jag bedömer som självklara och relevanta källor. Detta gäller exempelvis på s. 14 i forskningsöversikten, där Söderholm refererar till forskning om kvinnoroller i tidningar. Här framhålls Gullan Skölds avhandling om *Året runt Från moder till samhällsvarelse* 1998 och Ulrika Holgerssons *Populärkulturen och samhället* 2005, den senare där förhållandet genus och klass diskuteras i *Svensk Damtidning*. I detta sammanhang borde Lisbeth Larssons avhandling *En annan historia. Om kvinnors läsning och svensk veckopress* (1989) nämnas. Precis som Skölds avhandling behandlar Larssons studie veckopress, i detta fall *Året runt*, samtidigt som den utreder förhållandet till en kvinnlig berättartradition och en kvinnlig läsning. Jag saknar denna avhandling isynnerhet som Söderholm flera gånger återkommer till kalenderlitteraturen som inriktad mot en kvinnlig publik.

Söderholm använder sig också av ett stort och intressant brevmaterial när hon tecknar relationen mellan Albert Bonnier och kalenderns medarbetare i kapitel 4. Hon utgår här från den brevsamling som finns bevarad i Bonniers arkiv, en omfattande brevsamling av brev från författarna till förlaget efter 1860 och där samtliga brev från Bonniers från 1868 och framåt finns bevarade som kopior i de s.k. Kopieböckerna. Teoretiskt hänvisar hon i detta sammanhang till Pierre Bourdieus modell för hur författare, omvärld och förläggare befinner sig i ett ömsesidigt och komplext samspel. Men i likhet med många andra forskare använder hon breven i huvudsak för att bekräfta och dokumentera sina påståenden. Visserligen deklarerar hon inledningsvis en viss reservation mot brev som trovärdiga och oproblematiska källor, när hon exempelvis redogör för hur Stina Hansson skiljer på brev jag och personligt jag och framhåller hur brevskrivarna, isynnerhet tränade författare, behärskar och använder reglerna och genren för att manipulera. Denna misstänksamhet är också motiverad i detta fall, eftersom brevmaterialet i Söderholms undersökning kan ses som en kombination av affärssuppgörelse och familjärt informationsutbyte eller vänskapbetygelse. Detta gäller exempelvis relationen mellan Albert Bonnier och Josefina Wettergrund, en av de mest intressanta av de redovisade brevväxlingarna. Den skämtsamma tonen och det goda humöret, även i de fall då Wettergrund avböjer er-

bjudanden, gör denna korrespondens till en nöjsam läsning. Men även här verkar Söderholm i praktiken att använda breven för att redovisa fakta. Detta märks isynnerhet vid ett tillfälle när Bonnier, efter diverse ursäkter om att han stör Josefina Wettergrunds sommarro, försöker övertala henne till att skriva om prinsessan Lovisa, som firade silverbröllop med den danske kronprinsen Fredrik. Wettergrund avböjer bestämt och anför som skäl att hon inte är värdig att skildra "Sessan" som, enligt brevet, hon aldrig har sett eller ens hört omtalas. Och så föreslår hon Amanda Kerfstedt för uppdraget. Bonnier besvarar hennes avslag i samma lättsamma ton, där han accepterar hennes beslut.

Söderholm redogör här rakt upp och ner för denna brevväxling utan att fundera över om Bonniers och Wettergrens brevväxling i detta fall inte också kan ses som ett exempel på hur Bonnier manipulerade och blev manipulerad tillbaka. Hans förfrågan ger till en början utrymme för ett avslag, som om han kanske redan från början vet att han kommer att få nej men ändå anser sig tvungen att fråga Wettergrund, eftersom hon annars kanske skulle kunna känna sig förbigången. Söderholm skulle här kunna inta en mer misstänksam hållning till brev som dokument och knyta an till sin tidigare redovisning av Stina Hanssons begrepp brev jag och personligt jag. Hon skulle därmed tydligare inarbета tidigare forskning i sin egen framställning, istället för att som nu bara redovisa den inledningsvis utan att ta närmare intryck av den i sin egen undersökning. Med den här typen av resonemang skulle hon kunna ha gjort sitt material ännu mer intressant och komplext.

Lite av samma diskrepans mellan redovisad forskning och egen framställning märks i kapitel 5, "Historicismen". Detta kapitel inleds med en grundlig genomgång av olika teoretikers definition av begreppet historicism och hur begreppet användes under 1800-talet. Söderholm visar hur historicism både kan präglas av determinism och en tro på gudomlig försyn och nämner i förbigående att båda dessa synsätt märks i *Svea* (s. 168). Hon redogör därefter för Heinrich von Treitschkes uppfattning att historieskrivningen har som syfte att befrämja utvecklingen och upprätthålla en stark tysk nation. Hon ägnar stort utrymme åt att diskutera historieskrivning som både forskning och konst; 1700-talets sätt att berätta (narrate) om det förflutna ställs mot utvecklingen under 1800-talets alltmer dokumentera

(record) det förflutna. Därtill betonar hon att moderna teoretiker, som John Lukacs, erkänner betydelsen av det fiktiva berättandet, samtidigt som hon nämner att bidragen i *Svea* mest har en berättande ambition (s. 171). Söderholm går därtill in på teorier, som George Mosses, om mytens betydelse för människors föreställningar. När hon senare behandlar bidragen i *Svea* och vilken bild av olika händelser eller ämnen de förmedlar, exempelvis förlusten av Finland, återknyter hon emellertid bara i ringa grad till de tidigare redovisade teorierna, trots att det i många fall skulle vara möjligt för att ge hennes egen framställning större teoretisk tyngd.

Ett konkret exempel där Söderholms framställning skulle ha kunnat stärkas ytterligare med en tydligare koppling mellan den gedigna forskningsgenomgången och den egna undersökningen märks i behandlingen av Wilhelmina Stålbjergs nygötiska dikter (s. 203). Som Söderholm påpekar är dikterna späckade med noter och notapparaten tar lika stor plats som dikterna i kalendern. Här förklaras att Mjölner är asaguden Thors hammare och Bilskirner namnet på hans borg. I samband med detta hävdar Söderholm att Stålbjerg antingen trodde att publiken inte var tillräckligt kunnig i fornnordisk mytologi eller att hon bara ville hon ge sken av ett vetenskapligt förhållningssätt. I detta sammanhang skulle Söderholms redovisning ytterligare fördjupats om hon tydligare hade aktualiserat några av de inledande teorierna om exempelvis mytens betydelse, förhållande konst och vetenskap vad gäller historieskrivning. Som upplägget i avhandlingen nu är ter sig den inledande teori- och forskningsredovisningen till viss del som ett utanverk som inte får så stor betydelse för Söderholms analys av texterna i *Svea*. Inledningsvis väcker hon en mängd intressanta frågor som hon sedan bara delvis diskuterar och återkommer till.

Överlag är Söderholm noggrann vad gäller vetenskaplig akribi och hänvisningsteknik. Vid ett par tillfällen i teckningen av en allmän strömning eller ett fenomen märks dock en viss otydlighet. Detta gäller exempelvis när hon försöker beskriva hur historien används i nationens tjänst i *Svea* (s. 176). Hon inleder med att hävda att historiska och mytiska gestalter får stort utrymme i kalendern och citerar ett bidrag av författaren G.H. Mellin, som publicerades i *Svea* 1852. Därefter går hon över till att diskutera Rudolf Kjelléns, Staffan Björcks och Ole Vinds historiesyn

så som den kommer till uttryck i deras forskning om mitten av 1800-talet. Just här, som på några andra ställen i avhandlingen, sker en förrädisk glidning. Först redovisar Söderholm hur något, i detta fall historiesynen, kommer till uttryck i ett eller flera bidrag i *Svea*, sedan belägger hon sin tolkning av idéinnehållet i *Svea* med att anknyta till senare forskning utan att i löpande text tydligt deklarerar när hon gör det ena eller det andra. Jag har inget att anmärka mot att hon belägger det hon har hittat i *Svea* med senare forskning, utan jag vänder mig mot hur hon gör det, alltså utan att tydligt deklarerar när hon redovisar innehållet i *Svea* och när hon jämför det med senare forskares bild av tiden, idéströmningen eller fenomenet. Jag skulle alltså på ett par ställen i avhandlingen önska att hon tydligare angav när hon redovisar materialet *Svea* och när hon hänvisar till tidigare forskning.

Söderholm genomgång av bidragen i *Svea* är informativ och nyanserar bilden av svensk 1800-talskultur. Det är dock också i detta sammanhang min övertygelse att Söderholm hade vunnit på att bättre återknyta till den aktuella forskning hon inledningsvis redovisar när hon diskuterar bidragen i *Svea*. Det finns många exempel på hur hon ofta nöjer sig med en ingående redovisning och beskrivning. I samband med historicismen och de så kallade nationsbyggarna, alltså svenska kungar, som Gustav Wasa och Gustav II Adolf, behandlar hon också skildringen av unionsdrottningen Margareta. Denna får visserligen inte stort utrymme i kalendern men skildras där desto mer negativt som en maktlysten och beräknande drottning och Söderholm skriver: "Sannolikt ligger denna bild närmare verkligheten, men framförallt visar den att man inte önskar åstadkomma någon romantiserad Margaretamyt." (s. 213) Denna negativa bild av Margareta i *Svea* är dock inte ett uttryck för en entydigt misogyn hållning i kalendern. Flera andra historiska kvinnor idealiseras, som Arendts ädla hustru Barbro Stigsdotter i *Svea* 1899. Stigsdotter framhålls som ett exempel på en modig, trogen och fyndig dalkvinna och Söderholm tolkar detta som "ett inlägg i tidens debatt om kvinnoemancipation" och tillägger: "Kvinnan skulle ha rätt att hävda en egen åsikt på samma villkor som mannen. Hon skulle alltså inte behöva stå under en mans förmyndarskap. Men man skulle också kunna göra tolkningen att familjen visserligen var helig, men att nationen alltid gick före vid en eventuell intressekonflikt." (s. 218) Ytterli-

gare ett exempel på den här typen av hjältinna är Sten Sture d.y:s rättrådiga och ädla hustru Christina Gyllenstierna, som trotsar Kristian Tyrannen slutligen avrättas av honom. Den fråga dessa redovisningar väcker är om inte *Svea* ger uttryck för sin tids medelklassideal, där en kvinnas plats var i hemmet som maka och moder. Barbro Stigsdotter och Christina Gyllenstierna personifierar detta ideal, den goda hustrun som är sin make trogen till och med efter hans död, medan drottning Margareta gestaltar en undantagskvinna, inte maka och moder utan härskare och regent. Porträttet av henne präglas kanske av att hon inte passar in i tidens komplementära könsrollsystem eller borgerliga familjeideal. Något resonemang om detta för emellertid inte Söderholm trots att hon på flera andra ställen diskuterar kvinnoidealet i *Svea* och hur det speglar sin tids idéer.

En annan fråga som Söderholm väcker men inte närmare utreder är förhållandet mellan kalendern *Svea* och 1800-talets stora folkbildningsprojekt och införandet av den svenska folkskolan 1842. Som Söderholm inledningsvis konstaterar hade folkskolan och folkskrifterna "ambitionen att lyfta de lägre samhällsklassernas bildningsnivå" (s. 27). Detta påpekande följs emellertid inte av att hon mer explicit kopplar införandet av folkskolan och dåtidens folkbildning till *Svea*. Hon poängterar visserligen att *Svea* hade en pedagogisk folkupplysande funktion i berättelser om nationens mångfald, skildringar av olika landskap, dess natur och seder (s. 310, 314). Hon poängterar att exempelvis Wetterbergh ville uppfostra sina läsare med pedagogiska grepp och goda respektive dåliga exempel (s. 320). Någon närmare analys av detta görs dock inte.

Det förefaller tydligt utifrån Söderholm beskrivning att Bonnier hade en didaktisk ambition med *Svea*. I årgång 1846 kan läsaren exempelvis lära sig om 'kommunikationslinjer' mellan olika svenska orter. Ännu mer information om detta får publiken i nästa årgång, 1847. I *Svea* 1846 kunde publiken dessutom ta del av denna praktiska information under ackompanjemang av Otto Lindblads ångbåtssång, som finns med noter i kalendern. I samma årgång fick läsaren också lära sig latinska namn på blommor, samtidigt som den kunde informera sig om Stockholm slott och författarna Johan Olof Wallin och Emilie Flygare-Carlén. Denna utformning av kalendern gör att det i samband med *Svea* och dåtidens folkbildning skulle ha varit intressant med en diskussion om i

vad mån hela *Svea*-projektet går att knyta till införandet av svensk folkskola. Är det så att kalendern faktiskt också användes som bredvidläsning i folkskolan och förekom i skolbiblioteket? Av allt att döma ligger innehållet tillräckligt väl i linje med folkskoleprojektet och i kalendern görs också reklam för läroböcker, som år 1872 där *Historisk läsebok för skolan och hemmet* annonseras.

Kanske kan Söderholms sätt att undvika denna fråga kopplas till att hon inte är tydlig med hur hon vill klassificera *Svea*. I sin genomgång av kalendergenren skiljer hon på litterär kalender och folkkalender. På *Sveas* titelsida står: *Svea. Folkkalender*. Albert Bonnier ville uppenbarligen lansera sin kalender som just folkkalender. Söderholm förefaller också själv på flera ställen klassificera den som en folkkalender (s. 20, 42). Trots detta är titeln på avhandlingen: *Svea. En litterär kalender*. Söderholm ägnar också stort utrymme åt att redovisa de skönlitterära bidragen i kalendern.

Det mest intressanta med Söderholms redovisning av det litterära materialet är att det tydliggör nya samband mellan bidragen i kalendern och andra mer välkända och kanoniserade texter från tiden. När hon exempelvis diskuterar kvinnofrågan och visar hur bidragen i *Svea* betonar betydelsen av en kvinnans utseende, eller rättare sagt hennes skönhet, för detta tankarna till andra samtida texter. Söderholm visar exempelvis på bidrag i *Svea*, där en ful kvinna inte har någon möjlighet att hitta en make och att många kvinnor dessutom får sin skönhet förstörd av smittkoppor. Vissa skönheter, som den rika Bengta i Sara Pfeiffers novell "Katta-kungen" (1868), måste få sin skönhet förstörd av kopporna för att utveckla andra inre kvaliteter. Först när hon har lärt sig uppskatta inre egenskaper mer än pengar kan hon förenas med en rejäl bondson. På så sätt ger novellen och flera andra bidrag i *Svea* ett nytt perspektiv på Selma Lagerlöfs skildring av Marianne Sinclair i *Gösta Berlings saga*. Marianne Sinclair, liksom Pfeiffers Bengta, är både oerhört rik och vacker innan hon får sitt utseende förstört av kopporna. Hon, liksom Bengta, måste utveckla andra inre styrkor innan hon kan förenas med en man som aldrig skulle ha kunnat komma på fråga tidigare. Helt plötsligt framstår Marianne Sinclair som en av många exempel på ett vanligt litterärt kvinnoöde. Om inte annat tydliggör detta att Lagerlöf i sin debutroman aktualiserade ett välkänt motiv i dåtidens litteratur. Söderholm lämnar emellertid den här typen av kontextualise-

ring till läsaren, trots att hennes redovisning av det litterära materialet är både ingående och fokuserad till specifika tematiska läsningar. För den läsare som är väl insatt i svensk 1800-talslitteratur synliggör emellertid Söderholms framställning en mängd nya litteraturhistoriskt intressanta sammanhang och samband.

Min sammanfattande bedömning är att Gundel Söderholms avhandling *Svea. En litterär kalender 1844–1907* är en gedigen forskningsprestation. Avhandlingen presenterar och analyserar ett stort och hittills obearbetat material, Bonniers folkkalender *Svea* med 64 årgångar. Den är en bibliografisk skattkammare för alla litteraturforskare med sina förteckningar av alla enskilda författares texter tillika med alla osignerade bidrag i kalendern.

Därtill ger Söderholms studie en ny bild av kalenderlitteraturens betydelse i Sverige under senare delen av 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Avhandlingen visar övertygande hur kalendern *Svea* utgör en ideologisk tidspegel och hur betydande den var som kulturellt forum för sin tids författare, bildkonstnärer och kulturpersonligheter. Söderholms genomgång av materialet i *Svea* både bekräftar och modifierar tidigare forskning vad gäller dåtidens ideologiska idéer och kulturuttryck. Hennes analys av hur materialet ger uttryck för nationalistiska strömningar utifrån begrepp som historicism och modernitet/antimodernitet är av idéhistoriskt värde.

Söderholm visar också övertygande hur en studie av det stora skönlitterära materialet i *Svea* både modifierar och kompletterar den rådande bilden av svensk förlags- och litteraturhistoria. Förutom att hon belyser nya aspekter i koncernen Bonniers förlagshistoria, inte minst i redovisningen av korrespondensen mellan Albert Bonnier och medarbetarna, presenterar och synliggör hon flera hittills i det närmaste förbigångna författarskap, samtidigt som hon kompletterar bilden av välkända författare. Vem känner idag till att August Strindberg inledde sitt författarskap som reklamtextförfattare för en livförsäkring eller att den så kallade storsvenska generationen, Selma Lagerlöf, Verner von Heidenstam, Oscar Levantin och Gustaf Fröding, publicerade sig i så hög grad i en litterär julkalender? Allt detta och mycket mer får läsaren veta i Söderholms avhandling. Avhandlingen är en brett upplagd kulturanalytisk studie där läsaren får en övertygande redovisning av det

komplexa förhållandet mellan skönlitteratur och samtida samhällsutveckling, konst, ideologi, förlagsintressen och litteraturutbud.

Yvonne Leffler

Erik Erlandson-Hammargren, *Från alpromantik till hembygdsromantik. Natursynen i Sverige från 1885 till 1915, speglad i Svenska Turistföreningens årsskrifter och Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Gidlunds förlag, Hedemora 2006.

När denna recension skrivs är det 2007, Linnés jubileumsår, och Sverige firar blomsterkonungen med vederbörlig pompa och ståt. Linnés vetenskapliga tankar har visserligen kommit att ifrågasättas i och med nya landvinningar inom evolutionsbiologin och genetiken, men hans betydelse för svenskarnas natursyn kan inte ifrågasättas. Särskilt efter den sent publicerade översättningen av *Iter lapponicum* (1889), kan man utan överdrift påstå att inflytelsrika skribenter lät sig påverkas av och vidarebefordra hans naturkänsliga perspektiv till den bildade läsaren och den intresserade allmänheten.

Erik Erlandson-Hammargren undersöker i sin omfattande avhandling *Från alpromantik till hembygdsromantik. Natursynen i Sverige från 1885 till 1915, speglad i Svenska Turistföreningens årsskrifter och Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, en central period i landets historia för utvecklingen och spridningen av en nationellt formad natursyn. Nu är det som titeln visar inte i första hand Linné som är författarens mål, även om ingen kan neka till att de naturuppfattningar som kommer i dagen i hans undersökning på ett eller annat sätt har sin grund i Linnés iakttagelseförmåga och nyfikenhet. Huvudföremålen för undersökningen är i stället den mängd artiklar som publicerades i *Svenska turistföreningens årsskrift*. STF bildades 1885 och dess första årsskrift täcker alltså detta år. Att den främre gränsen för undersökningen sätts till 1915 beror dels på att första världskrigets utbrott ses som en historisk gräns, dels på att jubileumsåret innebar en möjlighet till en sammanfattande återblick för föreningen. Författaren menar dessutom att Lagerlöfs *Nils Holgersson* – vars första del utkom 1906 – då med säkerhet kan bevisas ha påverkat materialet i tidskriften. Lagerlöfs fiktiva berättelse med folkbildarambitioner är Erlandson-Hammargrens an-